

Кузнецова Н. Б., кандидат економічних наук, завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж, м. Черкаси, Україна

ORCID ID: 0000-0002-3121-6221

e-mail: nataliya.kuznetsova14@gmail.com

Творчість та креативність: багатоаспектний контент

Анотація. У статті здійснено різноаспектний аналіз сутності дефініцій «творчість» і «креативність». Вивчено та узагальнено існуючі наукові концепції «творчої людини» у галузях філософії, психології, педагогіки та економіки на основі досліджень думок іноземних та вітчизняних вчених. Обґрунтовано сутність творчості з позицій особистісної та економічної діяльності людини, визначено притаманні їй особливості. Узагальнено, що творчість здебільшого розглядають як один із видів діяльності людини, а креативність – як стійку сукупність людських характеристик, що сприяють пошуку нового, оригінального, нетипового. Розглянуто мультиаспектне значення креативності з позицій людського розвитку, системи менеджменту, суспільного розвитку та розвитку креативної економіки та її творчомістких галузей. Творчість і креативність визначено як особливо цінний суспільний ресурс і важливу складову конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці.

Ключові слова: людські ресурси; професійний розвиток; творчість; креативність; мультиаспектне значення.

Kuznetsova Nataliya, PhD in Economics, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department, Cherkasy State Business College, Cherkasy, Ukraine

Creativity and Creativeness: Multi-Aspect Content

Introduction. The creative human capital is an important public resource in today's conditions of the world economy development. The people who know how to create and creative are valuable for the economy and business.

Purpose. The author of the article aims to examine the existing scientific concepts of the creative work development and, on the basis of their generalization, to form the multi-aspect content of the essence of the concepts of creative work and creativity.

Results. In the article a multi-different analysis of the essence of the "creative work" and "creativity" definitions from the point of view of philosophy, psychology, pedagogy and economics has been done. It has been determined that the creative work is the universal ability of a human being to make the ideas and to carry out creative activity (to create). The ability to create is determined by the type of human thinking, its imagination, emotions, sensations, intelligence. Every person can make any creative activity, but not everyone can creative i.e. to find the original ways to solve any life situations. That is why the term "creativity" is considered by the author as a unique talent of a human being, his ability to search and apply non-standard, non-usual techniques, approaches, ways and methods of solving various problems. This universal feature of human activity is useful and necessary for both a society and a person himself, as it forms the social and economic value both the human capital and the creative products and services, which have been created in the process of any creative work.

Conclusions. Thus, creative work and creativity under the modern conditions of development is a particularly valuable public resource and an important component of the labor force competitiveness at the labor market, because it provides certain competitive advantages and influences on the formation of its value.

It is necessary to continue searching the factors of the development of creative human potential, to study the peculiarities of the main type's formation of thinking and models of the behavior of the creative people, their social role and significance.

Keywords: human resources; professional development; creative work; creativity; multi-aspect value.

JEL Classification: O15; Z10.

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя знаменується динамічним розвитком креативних індустрій та формуванням нового ринкового сегмента – креативної економіки, яка сформувалася на основі симбіозу науки, мистецтва та технологій. Залучені у виробничий процес інтелект, творчість, креативність і нові ідеї стали джерелом виникнення нових суспільних продуктів, а людський капітал – головною рушійною силою креативізації суспільних відносин. Саме особистісна інтелектуальна власність сприяла появи

креативної продукції внаслідок реалізації творчих здібностей, професійних навичок та креативності талановитих людей. Разом із динамічним розвитком креативних індустрій зростав науковий інтерес до вивчення причин цього зростання. Основними з них були: формування сприятливих умов для реалізації потенціалу людської творчості, відхід від традиційних, шаблонних схем мислення до відкритого, критичного, латерального мислення, що знайшло своє відображення в умінні людей адекватно оцінювати

ситуацію та швидко розв'язувати проблеми нестандартними методами, засобами чи підходами. Після цього у повсякденному і професійному житті, у т.ч. й в наукових дослідженнях, часто почали вживатися слова «творчість» та «креативність», які здебільшого ототожнюються або різняться за сутністю і змістом.

Спонтанність творчого процесу унеможлиблює точність визначення поняття творчості, тому наявність численних досліджень її сутності не дають однозначної відповіді «що це таке?», оскільки розглядаються з різних позицій. Дуже часто у дослідженнях природи та змісту самої творчості зустрічається слово «креативність», що ще більше вносить неясність і плутанину внаслідок маніпулювання даними категоріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великої уваги щодо вивчення творчої діяльності людини та її здібностей до креативності заслуговують праці іноземних дослідників, таких як Дж. Хокінс, Ч. Лендрі, П. Торренс, Дж. Нью-Баджин, Р. Стернберг, Д. Лавертом, Гілфорд, К. Тейлор, Р. Б. Кеттелла та ін. Серед вітчизняних науковців-дослідників дану тему вивчали В. Д. Піхорович, А. Н. Лук, Л. І. Ткаченко, В. Андрієвська, К. О. Торшина та інші. Проте навіть за наявності різних думок та міркувань щодо сутності цих понять, особливо в період активного формування креативного сектору економіки, їх сутність і зміст потребують подальших досліджень та обґрунтувань.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є з'ясування мультиаспектного розуміння і значення дефініцій «творчість» і «креативність» з різних позицій на основі узагальнення сучасних наукових поглядів та визначення значення феномену творчості й креативності у формуванні креативного людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першу чергу необхідно зауважити, що спільною рисою творчості та креативності є їх належність до інтелектуального капіталу і характеризують унікальні здібності людини за різними типами мислення та поведінки в соціумі. Загалом поняття творчості є багатоаспектним і розглядається науковцями з різних позицій: філософії, психології, педагогіки, естетики, історії культури (релігії), а останнім часом і з позиції економіки та суспільного розвитку. Крім того, творчість ще розглядається у двох аспектах: особистісному та соціальному. Внаслідок цього виникає проблема із визначенням видів творчості (наукової, технічної, художньої, соціальної, інтелектуальної, інтегративної тощо), що зумовлено особливістю цієї сфери матеріальної чи духовної культури, де людина є творчою активною: наукою, мистецтвом, технікою, педагогікою, економікою, політикою тощо, і об'єкту, на який спрямовується дія її творчих здібностей.

З точки зору філософії творчість є необхідною умовою розвитку матерії, утворення її нових форм та їх

постійною зміною внаслідок еволюції філософської думки.

Психологи ж визначають поняття творчості, виходячи з психологічних особливостей розвитку людини та критеріїв оцінки її здатності до творчої діяльності. У психології навіть сформувався окремий напрям досліджень – психологія творчості, що вивчає особливості формування людського творчого мислення, де творчість трактується як людська діяльність, результатом якої виступають новостворені духовні і матеріальні цінності. З педагогічної точки зору важливим є сам процес творчої роботи, підготовки до творчості, виявлення форм, методів та засобів стимулювання і розвитку творчості. Саме тому і психологи, і педагоги вважають творчу діяльність важкою і напруженою працею, що вимагає від людини розумової активності, інтелектуальних здібностей, високої працездатності, емоцій і натхнення.

У наукових колах існують також і комбіновані (з позицій різних галузей науки) підходи до з'ясування сутності творчості. Наприклад, В. Піхорович [5] розглядає творчість через її генетичні визначення у рамках так званого «діяльнісного підходу» і заперечує можливість сформулювати поняття творчості через перелік ознак творчого процесу, прихильниками якого є Г. Уоллес, О. Доснон, Е. Торренс. Творчість вчений досліджує з позиції філософії, культури, релігії та науки як «втілення всезагального в індивідуальному» і стверджує, що єдиною адекватною формою творчості є колективне творення історії [5, с.70].

На думку відомого науковця в галузі психології В. М. Дружиніна, для процесу творіння важливими є незалежність мислення від стереотипів і зовнішнього впливу. Творча людина має самостійно ставити проблеми й автономно їх вирішувати [6, с. 444].

Економічного змісту творчість набуває уже в інтерпретаціях бізнесменів, фахівців, які досліджували феномен творчості та креативності з позиції його суспільної економічної значущості.

Так, відомий британський фахівець у галузі креативної економіки, вчений-дослідник Джон Хокінс [2] сутність творчості виражає двома поняттями:

- як основний елемент життя людини, без якого неможливо нічого уявити, відкрити чи винайти;
- як людську здатність породжувати щось нове.

Індивідуальна творчість є універсальною людською характеристикою (талантом), а тому притаманна кожній особі, всім суспільствам і культурам. Це процес створення ідей чи винаходів однією чи декількома людьми, що наділені певним змістом і є оригінальними. Причому сам процес є незапрограмованим, непередбачуваним і таким, що приносить задоволення і настрій змагання (рішучості у конкурентній боротьбі), а отже є важливим мотиваційним фактором особистісного розвитку. Хокінс вважав, що талантом творіння володіє кожен, проте не всі знають як ці навички використовувати. Так, на запитання «Творчими людьми народжуються чи

стають?», він відповідав: «... питання невірною сформульоване. Правильне питання звучить так: чи народилася людина для того, щоб управляти і направляти свої власні інтелектуальні активи». Людина, яка бере на себе управління своїми власними інтелектуальними активами, стає «відправною точкою» управління творчим потенціалом, вміє управляти кожним видом процесів мислення [2]. Кожна людина може мріяти, створюючи ідею, але не кожна може створити креативний продукт. І саме з позиції економічної діяльності творчість є процесом виробництва творчих продуктів (у вигляді економічного товару чи послуги), що володіють економічною цінністю (вартістю), мають економічне застосування (тісно пов'язані з науковими і технологічними інноваціями, інтелектуальною власністю, потребують ринку та деяких юридичних правил). Між цими обома видами творчості Хокінс визначає такий зв'язок: перший різновид творчості (індивідуальної) не обов'язково приводить до другого (як економічної діяльності), проте другий потребує першого. На його думку, творчі люди є більш рішучими, володіють вмінням експериментувати, мають сильне *ego*, вміють узгоджувати в собі протилежності та напруженість, прагнуть до більшої незалежності, більшої уваги надають зовнішньому образу і формі, частіше віддають перевагу складнощам і асиметрії [2].

Дослідження феномену творчості здійснювала також група українських дослідників [3], якими була розроблена загальна концепція творчої людини ХХ ст. «... орієнтованої в першу чергу саме на здійснення творчої, перетворюючої діяльності як діяльності для неї натуральної, сутнісної й визначаючої сенс її професійного та повсякденного існування» [3, с. 20]. Відповідно до цієї концепції визначено суспільну цінність творчої людини, оскільки саме творча складова інтелекту «...виражає вищий ступінь розвитку підготовленості людини до конкретних видів діяльності й до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуку виходів із кризових ситуацій, до найбільш конструктивного раціонального прийняття рішень у складних та екстремальних умовах» [3, с. 20]. Для таких творчих особистостей є характерними такі риси [3, с. 286]:

- виникнення спрямованого інтересу до певної галузі знань ще в дитячі роки;
- зосередженість на творчій роботі, націленість на обраний напрям діяльності;
- висока працездатність;
- підпорядкованість творчості, духовній мотивації;
- стійкість, непоступливість у творчості, навіть упертість;
- захоплення роботою.

Загалом можна погодитися з думкою, що творчість уособлює в собі спроможність людини породжувати щось нове і, виходячи з цього може розглядатися як процес продукування ідей чи створення винаходів,

наповнених певним змістом і які є оригінальними та індивідуальними.

Цікавими є твердження Т. Тардіфа і Р. Стернберга [8], узагальнені ними на основі вивчення різноманітних наукових підходів до визначення феномену творчості. Багатогранність понять вони звели до двох основних, які розглядаються ними у двох контекстах: особистісному та соціальному.

В особистісному контексті, творчість є окремим психічним процесом, що відбувається в окремій особистості в певний момент часу. Цю точку зору підтримують більшість дослідників. В широкому соціальному контексті творчість є процесом, що залежить від системи соціальних зв'язків, проблемних сфер, критеріїв оцінки креативних продуктів.

Вивчення ж особливостей творчої діяльності дало можливість визначити її спонтанність, неконтрольованість волею і розумом, несвідомий характер, включеність у творчість особливих станів свідомості, незалежність творчої активності від зовнішніх обставин, а також її оригінальність і новизну творіння; значний обсяг створеного, ретельність у його оформленні; наполегливе прагнення робити результат своєї праці надбанням людей; мотиваційне забезпечення творчого процесу, інтерес до певного виду діяльності та захоплення нею [3, с. 286].

На нашу думку, трактування творчості з позиції економіки та інноваційних технологій тісно переплелось з поняттям «креативність», коли людською творчою працею створювався новий економічний продукт, призначений для продажу іншим, та пов'язані з цим процесом необхідні дії щодо його якісного позиціонування на ринку, поширення та успішного збуту, які часто вимагали рішучості, ризикованості й оригінальності у прийнятті певних рішень. Так, автори однієї з теорій концепції креативності «теорії інвестування» Р. Стернберг та Д. Лавертом креативною людиною вважали таку, яка є цілеспрямованою та здатною «купувати ідеї за низькою ціною і продавати за високою» [6, с. 444]. На думку Р. Стернберга, креативність передбачає здібність людини йти на розумний ризик, її готовність долати перепони, внутрішню мотивацію, толерантність до невизначеності, готовність протистояти думці оточення, а сам прояв креативності є неможливим, якщо відсутнє творче середовище. За словами Чарльза Лендрі – провідного спеціаліста з розвитку міст, автора книги «Креативне місто», креативність є особливим стилем мислення, який «більше схильний до запитань, ніж до критики, який атакує не тільки загально визнані проблеми, а й те, з чим всі звикли уживатися» [10, с. 38]. На його переконання креативні люди прагнуть переглянути старі принципи й тому оперують сценаріями майбутнього, розглядають можливі винаходи, відкриття, їх наслідки і т.д. Вони шукають загальні риси в тому, що, здавалося б, непорівнянним, створюють неочікувані комбінації, в яких і схований ключ до

розв'язання цих проблем [10, с. 38]. Такою ж є й думка П. Торренса, який креативністю вважав підвищену чутливість людини до розв'язання наявних проблем, до дефіциту або розбіжностей знань, дій з визначення цих проблем, до пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, до перевірки й зміни гіпотез, до формулювання результату вирішення [11]. Як творчі здібності індивіда, його здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації, розглядає креативність Павлюк Р.О. [4]. Таким чином, креативність розглядається в аспекті також творчих здібностей людини, але уже не для створення креативної ідеї, а її здатності до «варіативності, гнучкості, інноваційності, мисленнєвої діяльності, що передують процесу творчої дії» [9, с. 35]. Саме ці здібності (таланти) людини є особливо потрібними та цінними для сучасного бізнесу.

Креативністю можна вважати основну особливість творчої особистості як інтегративну якість психіки людини, що забезпечує продуктивне перетворення в діяльності особистості, дозволяючи задовольнити потребу у дослідницькій активності. Адже не кожен спроможний використати оригінальні способи вирішення будь-яких життєвих чи бізнесових ситуацій.

Тож творчість здебільшого визначають як один із видів діяльності людини, а креативність – як стійку сукупність рис людини, що сприяють пошуку нового, оригінального, нетипового.

Якщо творчість у більшості випадків розглядається у прямому зв'язку з інтелектуальним потенціалом людини, її спроможністю створювати новизну, то креативність має ширший спектр обґрунтувань, зокрема з таких позицій:

- з позиції людського розвитку;
- з позиції системи менеджменту;
- з позиції суспільного розвитку;

– з позиції розвитку нового сегменту ринкової економіки – креативної економіки та її творчомістких галузей, так званих креативних індустрій.

З позиції людського розвитку креативність вважають особливістю творчої діяльності людини, що проявляється в нестандартному стилі її мислення і наявності сукупності інших рис, що забезпечують життєздатність креативної ідеї (вміння спілкуватися, слухати, працювати в команді, будувати й використовувати різні мережі, дипломатичність). Тобто креативність розглядається як унікальний талант людини використовувати оригінальні, часто нестандартні способи вирішення будь-яких життєвих, у т.ч. і професійних ситуацій; як сукупність рис, що сприяють пошуку нового, оригінального, нетипового. Саме виходячи з цього психологи визначили чотири особливості креативних людей, а саме їх високі когнітивні, емоційні, мотиваційні та комунікативні здібності. За теорією К. Тейлора та Р. Б. Кеттелла креативні особистості відрізняються від некреативних тим, що є більш відчуженими чи стриманими; більш

інтелектуальними й здатними до абстрактного мислення; схильними до лідерства; більш серйозними і практичними; більш соціально активними, чуттєвими; володіють розвинутою уявою; є самодостатніми, відкритими для досвіду [6, с. 448].

З позиції менеджменту, креативність розглядають як процес створення нових і оригінальних підходів до управління та прийняття нестандартних творчих рішень. Розробка місії та стратегії розвитку підприємства є неможливою без використання креативного мислення [1]. Креативні особистості вміють абстрагуватися від зовнішніх впливів, мотивувати розвиток власного творчого потенціалу і успішно його реалізувати задля отримання задоволення і винагороди (не завжди фінансової), володіють високим рівнем зосередженості та концентрації уваги на певній проблемі, виконують це легко, невимушено, почуваються в соціумі впевнено, часто стають ефективними командними лідерами, а тому є суспільно значущими та корисними, особливо для бізнес-середовища на локальному рівні.

З позиції суспільного розвитку креативність розглядається як головний чинник нарощування виробничого потенціалу людства і є притаманною практично кожній сфері економічної діяльності людини. Крім того, креативність є ключовим фактором певного виду економічної діяльності, запорукою повного розв'язання головної економічної проблеми (дисбалансу між необмеженими потребами і обмеженими рідкісними ресурсами), запобігання глобальним екологічним, техногенним та іншим загрозам і викликам новітньої історії [7, с. 23].

Висновок. Отже, узагальнивши наявні погляди на сутність та зміст творчості і креативності, вважаємо, що їх гіпотетично можна вважати складовими людського капіталу, які потребують постійного розвитку на основі безперервного навчання. Ми схилиємося до думки, що творчість є фізіологічною здатністю людини продукувати ідеї, яка визначається її типом мислення, уявою, емоціями, відчуттями, інтелектом. Ця універсальна характеристика людської діяльності є корисною та необхідною як для суспільства, так і для самої людини, оскільки формує соціальну й економічну цінність як людського капіталу, так і створених у процесі творчої праці креативної продукції і послуг. Останню ж можна трактувати як унікальний талант людини у сфері прийняття рішень, що характеризується її здібностями і вміннями застосовувати нестандартні, нетипові техніки, підходи, способи та методи вирішення життєвих ситуацій. Креативність у сучасних умовах розвитку є особливо цінним суспільним ресурсом і важливою складовою конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці, оскільки забезпечує їй певні конкурентні переваги і впливає на формування її вартості. Загалом, творчих і креативних людей можна вважати «інтелектуальним золотом» людства, головним ресурсом розвитку міст і регіонів внаслідок їх таланту творити.

Література:

1. Брыков А. А. Что скрывается под термином «креативная экономика?». *Креативная экономика*. 2007. Том 1. № 4. С. 91–96.
2. Хокинс Дж. Креативная экономика. Как превратить идеи в деньги; перевод с англ. И. Щербакова. М. : Классика-XXI, 2011. 256 с. URL: <http://vkist.ru/djon-hokins-kreativnaya-ekonomika/50423.pdf> (дата звернення: 01.02.2019).
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: колективна монографія / за ред. В.О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
4. Павлюк Р. О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm (дата звернення: 01.02.2019).
5. Піхорович В. Д. Поняття творчості – між містерією та історією. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2015. № 2 (44). С. 68-73.
6. Психология : учебник для гуманитарных вузов. 2-е изд. / Под общ. ред. В. Н. Дружинина. СПб.: Питер, 2009. 656 с.
7. Ревун Б. Г. Роль і функції держави в розбудові сучасного креативного суспільства. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. Вип. 16, Ч. I. Київ. 2009. С. 21-29.
8. Міжнародна громадська організація «Освіта нового тисячоліття»(2018). Творча особистість, її психологічний портрет, закономірності розвитку та діяльності. URL: <http://festival21.org/stati-i-publikacii/tvorcha-osobistist-%D1%97%D1%97-psihologichnij-portret-zakonomirnosti-rozvitku-ta-diyalnosti/> (дата звернення: 01.02.2019).
9. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10 (28-29). С. 32-35.
10. Чарльз Лендри Конспект книги Креативный город. М. : Изд. дом Классика – XXI. 2011. 399 с.
11. Stain B. S. Memory and Creativity // Handbook of Creativity. Ed. of J.A. Glover and other. Plenum Press, N.Y. and London. 1988.

References:

1. Brykov, A. A. (2007). Chto skryvaetsja pod terminom «kreativnaja jekonomika?». *Kreativnaja jekonomika*, 4, 91-96 [in Russ.].
2. Howkins, J. (2011). *Kreativnaja jekonomika. Kak prevratit' idei v den'gi*; perevod s angl. I. Shherbakova. M.: Klassika-XXI. Retrieved from <http://vkist.ru/djon-hokins-kreativnaya-ekonomika/50423.pdf> [in Russ.].
3. Moljako, V. O. & Muzyka, O.L. (2006). *Zdibnosti, tvorchistj, obdarovanistj: teorija, metodyka, rezuljtaty doslidzhenj*. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
4. Pavljuk, R.O. (2007). Kreatyvnist yak skladova chastyna profesiinoi pidhotovky maibutnix uchteliv. Retrieved from http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogitsa/22154.dots.htm [in Ukrainian].
5. Pikhorovych, V. D. (2015). Ponjattja tvorchosti – mizh misterijeju ta istorijeju. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofija. Psykholohija. Pedagoghika*, 2 (44), 68-73 [in Ukrainian].
6. Druzhinin, V. N. (2009) *Psihologija* (2nd ed), Piter, SPb [in Russ.].
7. Revun, B. G. (2009). Rolj i funkciji derzhavy v rozbudovi suchasnogho kreatyvnogho suspiljstva. *Naukovi praci KNTU. Ekonomichni nauky*, 16, part I. [in Ukrainian].
8. Mezhdunarodnaja obshhestvennaja organizacija «Obrazovanie novogo tysjacheletija» (2018). *Tvorcha osobystistj, jiji psykholohichnij portret, zakonomirnosti rozvytku ta dijalnosti*. Retrieved from <http://festival21.org/stati-i-publikacii/tvorcha-osobistist-%D1%97%D1%97-psihologichnij-portret-zakonomirnosti-rozvitku-ta-diyalnosti/> [in Ukrainian].
9. Tkachenko, L. I. (2014). Kreatyvnistj i tvorchistj: suchasnyj kontent. *Osvita ta rozvytok obdarovanoji s osobystosti*, 9-10 (28-29), 32-35 [in Ukrainian].
10. Lendri, Ch. (2011). *Konspekt knigi Kreativnyj gorod*. Moscow: Dom Klassika [in Russ.].
11. Stain, B. S. (1988). *Memory and Creativity. Handbook of Creativity*. Ed. of J.A. Glover and other. N.Y. and London: Plenum Press.

